

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ "ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΙΛΩΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ"

Αλκιβιάδου 229 - 185 36 Πειραιάς

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2002 • ΤΕΥΧΟΣ 4

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΦΙΛΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

Τηλ.: 210-42.88.017 - 210-42.88.018
FAX.: 210-42.88.017

INTERNET : <http://users.forthnet.gr/ath/mouseio>
e-mail: mouseio@ath.forthnet.g.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Α' Αντιπρόεδρος: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Β' Αντιπρόεδρος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ
Γ' Αντιπρόεδρος: ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ
Γεν. Γραμματέας: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΡΩΝΑΚΗΣ
Ταμίας: ΑΡΧΟΝΤΟΥΛΑ ΑΝΔΡΕΑΔΗ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΥΤΙΑΡΙΣΣΗ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΟΥΛΙΕΡΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΑΡΑΚΛΗΣ
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΕΡΙΜΕΝΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου

Εκδότης: Ι. Πολυχρονόπουλος
Δερβενακίων 24 - 185 45 Πειραιάς

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΠΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Ακτή Τρυφ. Μουτσοπούλου 44, 185 36 Πειραιάς

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ:
ΔΗΜ. ΜΟΥΡΟΥΣΙΑΣ

Κολακοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
ΤΗΛ.: 210-41 82 591, FAX 210-45 32 911

Διανέμεται Δωρεάν

ΕΞΩΦΥΛΙΟ: Χάλκινο άγαλμα Αρτέμιδος (4ου αιώνα π.Χ.) Αποκαλύφθηκε τον Ιούλιο του 1959, στη γωνία των οδών Γεωργίου Α' και Φίλωνος, μαζί με το χάλκινο άγαλμα του Κούρου (Απόλλωνος) και κοσμή σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά.

ΤΟ «ΝΤΟΚΥΜΑΝΤΕΡ» ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Ο Σύλλογος «Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και των Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων του Πειραιά», στη γενικότερη προσπάθεια που καταβάλλει ώστε να γίνουν ευρύτερα γνωστά και να προβληθούν το Μουσείο και οι Αρχαιολογικοί χώροι της πόλης, είχε την πρωτοβουλία να προωθήσει την κασέτα του ντοκυμαντέρ «Πειραιάς: το Αρχαιολογικό Μουσείο και η ιστορία της αρχαίας πόλης» στις ναυτιλιακές εταιρείες που πρακτορεύουν κρουαζιερόπλοια, με τα οποία έρχεται σε τακτά χρονικά διαστήματα μεγάλος αριθμός επισκεπτών στην χώρα μας καθώς και σε τουριστικά γραφεία, τα οποία καταρτίζουν προγράμματα ταξιδίων εισερχόμενου τουρισμού.

- Θελήσαμε λοιπόν να αξιοποιήσουμε την ευκαιρία αυτή, ώστε οι πολυάριθμοι τουρίστες που καταφθάνουν στον Πειραιά από διάφορες χώρες της Ευρώπης και από την Αμερική, να μην επισκέπτονται μόνο τους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας αλλά να παραμένουν στον Πειραιά. Και να γνωρίζουν την ιστορία της αρχαίας πόλης, το Αρχαιολογικό Μουσείο, τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία της καθώς και τον σύγχρονο Πειραιά, τα νεότερα μνημεία αλλά και τα καταστήματά του, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο την ευκαιρία να τονωθεί η οικονομική κίνηση της σύγχρονης πόλης.

- Προσφέραμε δωρεάν την κασέτα του ντοκυμαντέρ στην αγγλική γλώσσα στους υπεύθυνους των πρακτορείων και των τουριστικών γραφείων. Όλοι εξεδήλωσαν μεγάλο ενδιαφέρον, δεσμεύτηκαν να προωθήσουν το ντοκυμαντέρ και να προβάλλεται κατά τη διάρκεια των ταξιδιών, ώστε οι τουρίστες να πληροφορούνται για την ιστορία της πόλης και για την ύπαρξη του Μουσείου. Παράλληλα οι περισσότεροι συμφώνησαν με την πρότασή μας να ενταχθεί ο Πειραιάς, δηλαδή το Μουσείο και τα Μνημεία του, στα τουριστικά προγράμματα των εταιρειών και να πραγματοποιούνται αρχαιολογικοί περίπατοι στον Πειραιά παράλληλα με το city tour, με την ξενάγηση δηλαδή στην πόλη.

- Πιστεύουμε ότι η προσπάθειά μας αυτή θα έχει επιτυχή κατάληξη και θα αλλάξει τα έως τώρα δεδομένα. Ο Πειραιάς θα γίνει ευρύτερα γνωστός, όχι μόνο για την ιστορία και τα αξιόλογα μνημεία του, αλλά και ως σύγχρονη πόλη με πολλές προοπτικές εξέλιξης.

- Δεσμευόμαστε να συνεχίσουμε τις προσπάθειές μας ώστε να επιτύχουμε το στόχο μας που αποτελεί την ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του Πειραιά αλλά και την ανάπτυξη της σύγχρονης πόλης.

Για την καλύτερη εξυπηρέτηση των Μελών του Συλλόγου μας ανοίξαμε τραπεζικό λογαριασμό στην Εθνική Τράπεζα με αριθμό 071/296045-13.

Τώρα πλέον, η ετήσια συνδρομή εκ Δέκα (10) Ευρώ, ως και κάθε ενδεχόμενη έκτακτη εισφορά μπορεί να κατατίθεται στον προαναφερόμενο λογαριασμό του Συλλόγου μας.

Τον ίδιο τραπεζικό λογαριασμό μπορούν να χρησιμοποιούν και οι φίλοι του Συλλόγου μας, οι οποίοι επιθυμούν να υποστηρίξουν το έργο μας, όχι μόνον ηθικά αλλά και οικονομικά.

ΣΥΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

• Με πρωτοβουλία του Συλλόγου μας

Με πρωτοβουλία του Συλλόγου «Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά» πραγματοποιήθηκε στις 25 Νοεμβρίου 2002 στη μεγάλη αίθουσα του Αρχαιολογικού Μουσείου σύσκεψη στελεχών Ναυτιλιακών Επιχειρήσεων, Ναυτικών και Τουριστικών Πρακτορειών καθώς και εκπροσώπων Ξενοδοχείων με θέμα την προσέλκυση επισκεπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο, τη γνωριμία με την ιστορία της πόλης και τα αρχαιολογικά και άλλα αξιοθέατά της.

Όπως επισημάνθηκε εισηγητικά από τον πρόεδρο του Συλλόγου κ. **Γιάννη Πολυχρονόπουλο** η προσπάθεια αυτή έχει γενικότερη σημασία για την ανάκαμψη του Πειραιά. Ο κ. Πολυχρονόπουλος αφού εξήγησε τη σημασία των αρχαιοτήτων του Πειραιά και το ρόλο του, ως μεγάλης ναυτικής δύναμης της κλασικής Αθήνας, κατέληξε ότι δυστυχώς οι αρχαιολογικοί χώροι της πόλης δεν έχουν τύχει της ανάλογης προβολής και επομένως απουσιάζουν από τα τουριστικά προγράμματα ξενάγησης και περιηγήσης.

Ο προϊστάμενος της Β' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων κ. **Γιώργος Σταϊνχάουερ** παρουσίασε μέσα από προβολή διαφανειών άγνωστες σε πολλούς εικόνες και αναπαραστάσεις των αρχαιολογικών χώρων και των λειτουργιών του αρχαίου Πειραιά.

Παίρνοντας το λόγο οι εκπρό-

σωποι των ναυτιλιακών επιχειρήσεων, τουριστικών πρακτορειών και ξενοδοχείων επισήμαναν θέματα που πρέπει να λυθούν για να πετύχει αυτή η προσπάθεια, όπως:

- Να υπάρχει εύκολη και ανεμπόδιστη πρόσβαση προς το Μουσείο. Σήμανση των δρόμων που οδηγούν στο Μουσείο και στους αρχαιολογικούς χώρους. Χάρτες - οδηγούς.

- Διευκόλυνση με πούλμαν ώστε η προσέλευση να γίνεται οργανωμένα.

- Ανταγωνιστικό κόστος εισιτηρίου.

- Κατάλληλη

προβολή μέσα στα πλοία με φυλλάδια και αφίσες.

- Διάθεση της βιντεοκασέτας -

ντοκουμαντέρ για τον αρχαίο Πειραιά και το Αρχαιολογικό Μουσείο.

- Διαλέξεις για την ενημέρωση του ξενοδοχειακού προσωπικού των πλοίων.

- Συμφωνίες με τουριστικούς πράκτορες και tour managers για την ένταξη του Πειραιά στα προγράμματά τους με city tour.

- Τοποθέτηση στους Αρχαιολογικούς χώρους και σε επίκαιρα σημεία της πόλης αναπαραστάσεων στην κανονική τους μορφή.

- Συντονισμένες κινήσεις με Δήμο, Νομαρχία, ΟΛΠ και με τουριστικούς παράγοντες για την προβολή των αρχαιοτήτων, με τη δημιουργία και αντίστοιχων πολιτιστικών γεγονότων στην πόλη.

Κλείνοντας ο κ. Πολυχρονόπουλος αναφέρθηκε στις γενικότερες προσπάθειες που κάνει ο Σύλλογος για την ανάπλαση του αύλειου χώρου του Μουσείου με την κατασκευή ημιπαιθριου χώρου έκθεσης και άλλων αρχαιοτήτων, την αποκατάσταση του Ελληνιστι-

Στη σύσκεψη μετείχαν
στελέχη Ναυτιλιακών
Επιχειρήσεων,
Ναυτικών -
Τουριστικών
Πρακτορειών και
εκπρόσωποι
Ξενοδοχείων

Από την ξενάγηση των στελεχών των επιχειρήσεων που μετείχαν στη σύσκεψη στους χώρους του Αρχαιολογικού Μουσείου

Άνω: Στιγμιότυπο από τη σύσκεψη. Στο τραπέζι του προεδρείου, από αριστερά προς τα δεξιά, ο γεν. γραμματέας του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου κ. Αλεξ. Κορωνάκης, ο προϊστάμενος της Β' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων κ. Γ. Σταϊνχάουερ και ο πρόεδρος κ. Γιάννης Πολυχρονόπουλος.
 Κάτω: Ξενάγηση από τον κ. Γ. Σταϊνχάουερ στην αίθουσα του Μουσείου, όπου εκτίθεται ο χάλκινος Κούρος (Απόλλων) του 6ου π.Χ. αιώνα.

κού Θεάτρου, τη διαμόρφωση του Αρχαιολογικού Πάρκου στην είσοδο του Πειραιά, ως και την αποκατάσταση των Τειχών της Πειραικής. Προσέθεσε ότι θα επανεκδοθούν σύντομα 500.000 πολύπτυχα φυλλάδια στα ελληνικά και αγγλικά για την προβολή του Μουσείου. Θα κατασκευαστούν ανάγλυφες πινακίδες από αναλλοίωτο υλικό (ψημένη λάβα) και θα τοποθετηθούν σε επίκαιρα σημεία του Πειραιά. Γίνονται προσπάθειες - κατέληξε - να προβληθεί το Μουσείο μέσα από το Internet, τα προγράμματα κινητής τηλεφωνίας και από μεγάλα ξενοδοχεία.

Μεταξύ των άλλων παραβρέθηκαν και μίλησαν: ο κ. Γιάννης Σπυράκης, πρόεδρος του Συνδέσμου Πειραιά για την προστασία του περιβάλλοντος και δημοτικός σύμβουλος, ο κ. Παπαγιαννάκης από τις «Μινωικές Γραμμές», ο κ. Πίσκοπος, από τη «Royal Olympic Cruises», ο κ. Καραντζής από τη ναυτιλιακή εταιρεία «Louis», ο κ. Ζαφειράτος, τουριστικός πράκτορας και μέλος του Δ.Σ. του Επαγγελματικού Επιμελητηρίου Πειραιά, ο κ. Γεωργάνος, τουριστικός πράκτορας, ο κ. Μπέλλος, ιδιοκτήτης των Ξενοδοχείων «Νούφαρα» και «Ποσειδώνιο», ο κ. Μπατζάκας από τη ναυτιλιακή εταιρεία «Dopomis», η κ. Ιωακείμ Αγγελική από τη διαφημιστική εταιρεία «Μέλλον», ο κ. Π. Δαρακλής, πρόεδρος του εμπορικού τμήματος του ΕΒΕΠ και μέλος του Δ.Σ. του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά καθώς και ο κ. Αλ. Κορωνάκης, γενικός γραμματέας του ίδιου Συλλόγου.

Αποφασίστηκε να συνεχιστούν οι προσπάθειες των φορέων για την ταχύτερη υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος τουριστικής προβολής του Πειραιά, με κύριο άξονα τις αρχαιότητές του.

Στο τέλος έγινε Ξενάγηση των παρευρισκομένων από τον κ. Σταϊνχάουερ στις αίθουσες του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

Η ΗΕΤΙΩΝΕΙΑ ΠΥΛΗ - ΠΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Εγκαίνια της αναστήλωσης του αρχαίου Μνημείου με ευρύτατη λαϊκή συμμετοχή και μεγάλη συναυλία

Για πρώτη φορά τα εγκαίνια μιας αναστήλωσης αρχαίου Μνημείου, γίνονται με τόσο μεγάλη λαϊκή συμμετοχή.

Χιλιάδες άτομα κάθε ηλικίας συνέρρευσαν στο Καστράκι Δραπετσώνας την 1η Οκτωβρίου 2001.

• Τα μέλη και τα στελέχη του Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου» έχουν κάθε λόγο, να αισθάνονται υπερηφάνεια, γιατί με τη δραστηριότητά τους κατάφεραν να κάνουν υπόθεση του πειραιϊκού λαού τα αρχαία μνημεία.

• Η εκδήλωση στην Ηετιώνεια Πύλη, συνοδεύτηκε με μια συναυλία με τη συμμετοχή μεγάλων καλλιτεχνών. Και οι φωτισμένοι κυκλικοί πύργοι δημιουργούσαν μια υποβλητική εικόνα στους συγκεντρωμένους.

• Η Ηετιώνεια Πύλη αποτέλεσε μια Πύλη Πολιτισμού, που συνέδεσε την αρχαία ελληνική κληρονομιά με τη σύγχρονη δημιουργία. Εκτός από την καταλυτική παρουσία του **Μίκη Θεοδωράκη**, στη συναυλία πήραν μέρος: Ο Χρήστος Λεοντής, ο Νίκος Ξυδάκης, ο Δημήτρης Παπαδημητρίου, η Αρλέτα. Τραγουδούσαν: Ο Λάκης Χαλκιάς, ο Ηλίας Κλωναρίδης, ο Γεράσιμος Ανδρεάτος και η Φωτεινή Δάρα. Έπαιξε η λαϊκή ορχήστρα: «Μίκης Θεο-

δωράκης». Την εκδήλωση αυτή οργάνωσαν: ο Σύλλογος «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά», η «Πειραιώς Πολιτεία» και ο Δήμος Δραπετσώνας.

Η παρουσία του Μίκη Θεοδωράκη και άλλων γνωστών καλλιτεχνών προσέδωσαν ιδιαίτερο τόνο στην εκδήλωση

• Το έργο της αναστήλωσης αποτελεί πρότυπο και για άλλες ανάλογες περιπτώσεις. Ουσιαστικά δείχνει ένα δρόμο, όπου πέρα από το κράτος και

τους καθ' ύλην αρμόδιους φορείς, μπορούν να συμβάλουν στην ανάδειξη και αξιοποίηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς και άλλοι φορείς, ιδιώτες, ιδρύματα και οργανισμοί.

• Η χρηματοδότηση του αναστηλωτικού έργου της Ηετιώνειας Πύλης, που διήρκεσε 3 χρόνια, έγινε από τον ΟΛΠ, μετά από πρόταση του Συλλόγου «Φίλοι Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά». Ένα έργο που τιμά ιδιαίτερα τις τελευταίες διοικήσεις του.

• Η απήχηση της εκδήλωσης ήταν σημαντική. Και τούτο επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι αναφέρθηκαν εκτενώς σ' αυτήν τόσο ο ημερήσιος αθηναϊκός και πειραιϊκός τύπος, όσο και τα ηλεκτρονικά Μ.Μ.Ε.

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου μας κ. Γιάννης Πολυχρονόπουλος ενώ ομιλεί στην εκδήλωση στην Ηετιώνεια

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΣΤΗΝ ΗΕΤΙΩΝΕΙΑ

ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΑ ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΕΡΨΙΘΕΑΣ

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΑΤΑ είναι τα αρχαιολογικά ευρήματα από τη β' φάση της ανασκαφής στην πλατεία Τερψιθέας, που άρχισε τον Μάιο του 2000.

Ο Ιπποδάμειος ιστός που σώζεται και είναι ο μοναδικός στον κόσμο, μας δίνει νέες πληροφορίες για την πολεοδομία του πρώτου συστηματικού πολεοδόμου στην παγκόσμια ιστορία, τον Ιπποδάμου.

Προκαλεί εντύπωση το τέλειο δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης, που αποτελείται από ένα σύστημα αγωγών και στεγανοποιημένων καμπανόσχημων δεξαμενών.

Ανάμεσα στα άλλα ευρήματα περιλαμβάνονται οκτώ (8) αναθηματικά ανάγλυφα με τη μορφή ναίσκου της Κυβέλης, αγαλματίδια της θεάς Συρίας Αφροδίτης, πηλίνα του Έρωτος και πάνω από 2.000 νομίσματα, τα οποία χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα π.Χ. μέχρι τον 4ο αιώνα μ.Χ. (αριθμός ιδιαίτερα μεγάλος, για τον Πειραιά).

Αυτά, σε γενικές γραμμές, υπογραμμίζει η κ. Νέλλη Αξιώτη στην ενδιαφέρουσα έκθεσή της, ως υπεύθυνη επιβλέπουσα αρχαιολόγος των ανασκαφών και Διευθύντρια του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

Πριν από πέντε περίπου χρόνια, ζητήθηκε από την Αρχαιολογική Υπηρεσία να ερευνησει το οικόπεδο στην πλατεία Τερψιθέας (Καραϊσκού, Σκουζέ και Περικλέους), που ο

• Έκθεση της κ. ΝΕΛΛΗΣ ΑΞΙΩΤΗ, Διευθύντριας του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά

Δήμος Πειραιά είχε παραχωρήσει στον ΟΣΚ για την ανέγερση της Ραλλείου Σχολής, σε αντάλλαγμα του ακινήτου της πλατείας Κοραή, που είχε καταλάβει στην επταετία ο Δήμαρχος Σκυλίτσης.

Η ανασκαφική έρευνα διε-

Ο Ιπποδάμειος ιστός που σώζεται είναι ο μοναδικός στον κόσμο και παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για το έργο του μεγάλου πολεοδόμου

νεργήθηκε από τη Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Αττικής, σε πρώτη φάση από τον Μάρτιο 1995 έως τον Ιούλιο 1996 και στη συνέχεια από τον Μάιο 2000 έως σήμερα.

Η μεγάλη έκταση του οικοπέδου και η απουσία υπογειων κατασκευών αποτελούσαν μια σπάνια συγκυρία που υποσχόταν την αποκάλυψη κάποιου μεγάλου και ακέραιου τμήματος του οικοδομικού ιστού του αρχαίου Πειραιά, όπως μόνο σε δύο άλλες περιπτώσεις είχε συμβεί στο παρελθόν, στο Πανεπιστήμιο Πειραιά

και στο οικόπεδο του Δικαστικού Μεγάρου, όπου παλαιότερα είχε ανασκαφεί μεγάλο τμήμα ενός οικοδομικού τετραγώνου της ρωμαϊκής πόλεως του Πειραιά, με αποτέλεσμα την τελική μεταίωση της οικοδόμησης και τη μετατροπή του χώρου σε Αρχαιολογικό Πάρκο. Σε γενικές γραμμές η αρχαιολογική εικόνα του χώρου έχει μεγάλες ομοιότητες με αυτή του οικοπέδου του Δικαστικού Μεγάρου, με τη διαφορά ότι εδώ τόσο ο εξωτερικός τοίχος - όσο και κυρίως η μεσοτοιχία του κλασικού, ιπποδάμειου ιστού, τον οποίο στο Δικαστικό Μέγαρο απλώς υποπτευόμαστε κάτω από τις υστερορωμαϊκές κατασκευές, διατηρούνται πολύ καλύτερα, και μάλιστα σε μήκος 18 μ. και 34 μ. αντίστοιχα. Σαφέστερη είναι επίσης εδώ και η εικόνα της ρωμαϊκής επαύλεως, που στο 2ο αι μ.Χ. κατέλαβε το νότιο ήμισυ του αρχαίου οικοδομικού τετραγώνου.

Παρόμοια ευρήματα είναι πολυτιμότερα για την αποκατάσταση του ρυμοτομικού σχεδίου της αρχαίας πόλεως, που είναι και το μοναδικό αναφερόμενο - συγκεκριμένα από τον Αριστοτέλη - αλλά και το μοναδικό σωζόμενο έργο του πατέρα της πολεοδομίας Ιπποδά-

Πειραιάς 2001. Ανασκαφή του οικοπέδου της «Φαλλείου» στην Τερψιθέα.
Γενική άποψη από την οδό Σκουζέ

μου του Μιλησίου. Η βασική συμβολή του Ιπποδάμου στην πολεοδομία συνίστατο, όπως σήμερα αναγνωρίζεται, στην οριοθέτηση των λειτουργιών της πόλης και την οργάνωση του χώρου της κατοίκησης: τη χάραξη δρόμων και πλατειών και τη σχεδίαση της κατοικίας. Με την ορθολογική διάταξη των κοινόχρηστων χώρων δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία της πόλης, ενώ με την εφαρμογή της αρχής της ισονομίας στη μορφή της πειραιϊκής κατοικίας, επιδιώχθηκε η εξουδετέρωση των κοινωνικών τριβών.

Δεν φαίνεται συνεπώς παράξενο, ότι ο Πειραιάς είναι η πρώτη πόλη στην ιστορία, που αναγνωρίστηκε από τους συγχρόνους της ως μία πραγματικά μοντέρνα πόλη και συγχρόνως θαυμά-

στηκε ως ένα μεγάλο έργο της κλασικής τέχνης, αντίξιο της Ακροπόλεως και υπήρξε το πρότυπο για νεότερες πόλεις όπως οι Θούριοι, η Ρόδος, τα Άβδηρα και η Πριήνη.

Η ανασκαφή στο οικοπέδο της πλατείας Τερψιθέας έφερε πράγματι στο φως ένα αρχαίο δρόμο και τα εκατέρωθεν αυτού οικοδομικά τετράγωνα, από τα οποία, το ένα σχεδόν ολόκληρο. Ο δρόμος είχε κατεύθυνση παράλληλη προς την οδό Σκουζέ. Το πλάτος του ήταν 5 μέτρα, ανήκε δηλαδή στους μεσαίου πλάτους δρόμους του Πειραιά.

Μοναδικού ενδιαφέροντος στοιχείο ήταν η πρόσφατη ανακάλυψη σε μήκος 33 μ. ενός συλλεκτήριου αποχετευτικού αγωγού, πλάτους 0,55 μ. και ύψους 1,10 μ. σκαμμένου στον βράχο,

στον άξονα του δρόμου. Ο αγωγός συγκέντρωνε μέσω ενός συστήματος (ανά οικοδομή τριών) φρεατίων και αυλάκων, τα νερά από τις υδροροές των παρακειμένων οικιών της αρχαίας πόλης. Συμπληρώθηκε έτσι ένα σημαντικό κενό της γνώσης μας του αρχαίου Πειραιά. Το μέγεθος και ο μελετημένος σχεδιασμός του τεχνικού αυτού έργου δίνει πολλά νέα στοιχεία και μία λίγο-πολύ άγνωστη και παραμελημένη πλευρά της αρχαίας πολεοδομίας, που θα μπορούσαν να ζηλέψουν οι νεότερες, συχνά πλημμυρισμένες, πόλεις μας.

Παρόμοιο σύστημα (εδώ σώζεται ένα ημιτελές σύστημα τριών επικοινωνούντων φρεατίων) φαίνεται ότι είχε προβλεφθεί και για τον άλλο, παράλληλο δρόμο, στα όρια της πλατείας Τερ-

ψιθέας, χάρη στον οποίο μπορούμε να υπολογίσουμε το μήκος των αρχαίων οικοδομικών τετραγώνων.

Στο εσωτερικό του τετραγώνου τα σωζόμενα στοιχεία της κλασικής οικίας, που μετασκευάστηκε στους ελληνιστικούς χρόνους είναι - εκτός από τη μεσοτοιχία και κάποιους τοίχους - τα υπόγεια συστήματα των δεξαμενών, που δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για το σχέδιο των σπιτιών της Ιπποδάμειας χάραξης αλλά και για την τυπολογία των αρχαίων δεξαμενών και την εξέλιξη του συστήματος ύδρευσης. Έτσι από την προς βορρά (προς την οδό Περικλέους) οικία σώζεται ουσιαστικά μόνο το εξαιρετικά ευρηματικό σύστημα δύο συγκοινωνούντων κωδονόσχημων δεξαμενών

Περίστυλη έπαυλη Ρωμαϊκών χρόνων

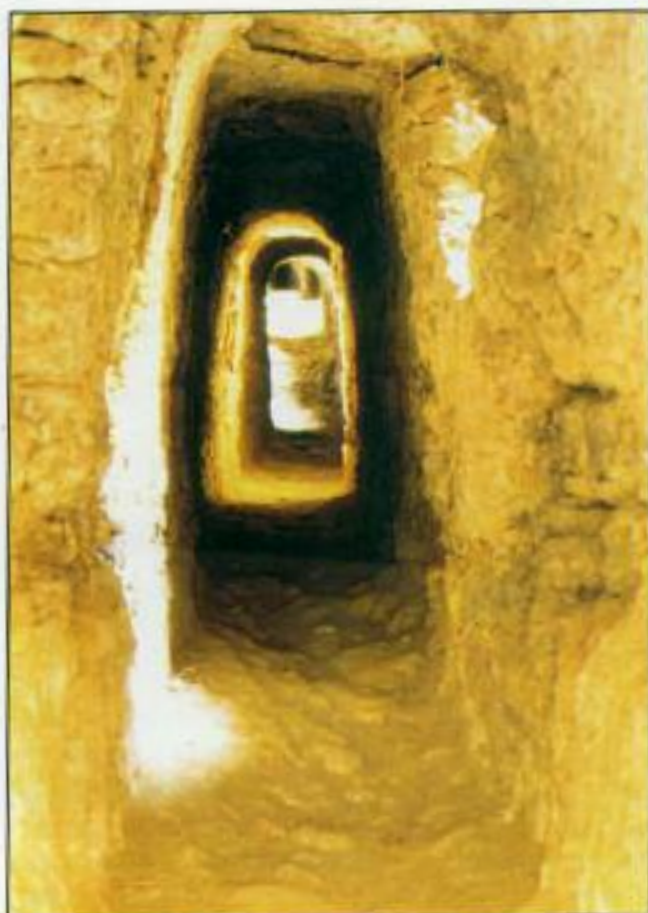
διαμέτρου 4 μ. και 2,80 μ. κατασκευασμένων σε διαφορετικά επίπεδα. Ένας αγωγός πλάτους 0,70 μ. και μήκους 4,50 μ. σκαμμένος σε βάθος 1.70 μ. στο δάπεδο της μεγαλύτερης δεξαμενής οδηγούσε με ελαφρά κλίση στη βαθύτερα σκαμμένη μικρότερη, από όπου γινόταν η άντληση. Το βελτιωμένο αυτό σύστημα είναι πιθανόν ότι εξυπηρέτούσε την αποτελεσματικότερη καθίζηση και διευκόλυνε την άντληση σε καιρούς λειψυδρίας. Εντυπωσιακή ως προς το μέγεθος (διάμετρος 5 μ. και βάθος 8,50 μ.) είναι η δεξαμενή της ΒΑ οικίας του προς την Τερψιθέα τμήματος του αρχαίου οικοδομικού τετραγώνου.

Το σύστημα ύδρευσης της προς την πλατεία Τερψιθέας οικίας αποτελείται από μία μεγάλη δεξαμενή διαμέτρου 5 μ. με δύο τυφλούς αγωγούς ύψους 1,60 μ., μήκους 2,90-3,20 μ. και πλάτους 0,75 - 1,10 μ. διατεταγμένους αξονικά, μέσα στην περίμετρο της οποίας ανοίχτηκε, προφανώς εκ των υστέρων, ένα πηγάδι. Το σύστημα, ιδιαίτερα η διάνοιξη ενός φρέατος μέσα στο σώμα της δεξαμενής, δεν είναι κατανοητό παρά μόνο με την προϋπόθεση ότι το φρέαρ ανοίχτηκε μεταγενέστερα και συνδεόταν (όπως οι δύο τυφλοί αγωγοί) με την απόπειρα διάνοιξης μιας στοάς του Αδριανείου υδραγωγείου προς τη Ζέα. Με μεγαλύτερη πιθανότητα συνδέονται με το Αδριάνειο υδραγωγείο δύο φρέατα βάθους τουλάχιστον 11 μ. και σε απόσταση 15 μ. μεταξύ τους, παράλληλα με την οδό Περικλέους.

Άποψη από την οδό Περικλέους του αρχαίου δρόμου και των εκατέρωθεν αυτού οικοδομικών τετραγώνων

Ο κεντρικός συλλεκτήριος αγωγός των κλασικών χρόνων

Είναι φανερό ότι η τάση για εξαγορές και ενοποιησεις οικοπέδων, που άρχισε στα ελληνιστικά χρόνια, είχε ολοκληρωθεί στον 2ο αι. μ.Χ. με την οικοδόμηση, στο χώρο τεσσάρων παλαιών οικιών, μιας μεγάλης έπαυλης με μία μεγάλη (διαστάσεων 5,20 X 6,30 μ.) περίστυλη αυλή, στρωμένη με βοτσαλωτό δάπεδο, όπως και ο στεγασμένος διάδρομος που την περιέβαλλε. Στο διάδρομο ανοίγονταν πολλά, πάνω από οκτώ, ως επί το πλείστον ευρύχωρα, δωμάτια. Το μεγαλύτερο - στο κέντρο της δυτικής πλευράς - ήταν στρωμένο με πλάκες και επικοινωνούσε με το διπλανό του της ΒΔ γωνίας, με το οποίο είχαν κοινή είσοδο από την αυλή. Στη σκιά ενός από τους διαδρόμους υπήρχε το πηγαδόστομο της στέρνας. Γύρω και μέσα στο αίθριο ήταν σκορπισμένα δεκάδες αθηναϊκά νομίσματα του τέλους του 2ου ή των αρχών του 3ου αι. μ.Χ. που από κάποια καταστροφή - να ήταν η καταστροφή του Πειραιά από τους Ερούλους το 267 μ.Χ.; - ξεχάστηκαν για πάντα εκεί. Πολλά νομίσματα βρέθηκαν και στα δωμάτια κατά μήκος του δρόμου, τα οποία στην ύστερη ρωμαϊκή ε-

ποχή είχαν μετατραπεί σε καταστήματα ή εργαστήρια, όπως δείχνουν διάφορα μικρά χωρίσματα και δυσερμήνευτες υδραυλικές εγκαταστάσεις.

Ποιοι ήταν οι κάτοικοι του μεγάλου αυτού σπιτιού, δεν θα το γνωρίσουμε ποτέ. Σίγουρο είναι ότι ήταν πλούσιοι και ευσεβείς άνθρωποι. Ανάμεσα στα ευρήματα υπάρχουν οκτώ αναθηματικά ανάγλυφα με τη μορφή ναΐσκου της Κυβέλης. Είναι πολύ πιθανόν ότι ένα μέρος, συγκεκριμένα το βόρειο άκρο του τετραγώνου, όπου η οικοδόμηση περιοριζόταν σε ένα μεγάλο δωμάτιο στα ΒΔ με έναν ανοιχτό χώρο δίπλα, είχε χρησιμεύσει ως ιδιωτικό ιερό του θιάσου της Συρίας Αφροδίτης. Με τη θεά αυτή συνδέονται όχι μόνο οι επιγραφές που είχαν βρεθεί παλαιότερα στη γειτονιά, αλλά και τα πρόσφατα ευρήματα, όπως μία αναθηματική επιγραφή κάποιας ιέρειας της Αφροδίτης, πολλά μαρμάρινα αγαλματίδια της θεάς και πήλινα του Έρωτος. Στην περιοχή αυτή του Πειραιά, στην οποία ήσαν εγκατεστημένοι κυρίως μέτοικοι από την Κύπρο, τη Συρία και την Ανατολή, αναμένουμε ζωηρά τα ίχνη της εμπορικής δραστηριότητας, για την οποία μαρτυρεί το πλήθος των άνω των 2000 νομισμάτων της ανασκαφής, χρονολογούμενων από τον 4ο αι. π.Χ. έως τον 4ο αι. μ.Χ.

Πρόκειται για ένα τεράστιο αριθμό αν σκεφθεί κανείς ότι οι ανασκαφές του Πειραιά των τελευταίων 30 ετών, έχουν δώσει συνολικά 800 μόλις νομίσματα.

Άποψη του εσωτερικού της δεξαμενής

ΙΠΠΟΔΑΜΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ

(Ο πολεοδόμος του Πειραιά)

 Ιππόδαμος ο Μιλήσιος ήταν αρχιτέκτων, πολεοδόμος, θεωρητικός πολιτικός, φυσικός, μαθηματικός, μετεωρολόγος και φιλόσοφος. Γεννήθηκε το 498 π.Χ. και πέθανε το 408 π.Χ. και ήταν γιός του Ευρυφώντα. Θεωρείται ο πατέρας της πολεοδομίας. Είναι ο πρώτος που συνέλαβε την «πόλεων διαίρεσιν», δηλαδή την αξία ενός απλού χωροταξικού σχεδίου, που δίνει ικανοποιητικές λύσεις στις λειτουργικές ανάγκες των πόλεων. Σπούδασε αρχιτεκτονική και αστρονομία. Είναι πιθανό το 479 π.Χ. όταν ξαναχτίστηκε η Μίλητος, να παρακολούθησε τα έργα και ίσως εργάστηκε σ' αυτά ως μαθητευόμενος αρχιτέκτων. Το 446 π.Χ., όταν ήδη είχε γίνει γνωστός, ο Περικλής του ανέθεσε την εκπόνηση της πολεοδομικής μελέτης του Πειραιώς και την επίβλεψη της κατασκευής. Το 444 π.Χ. ακολούθησε την αποστολή αποικισμού των Θουρίων στην Κάτω Ιταλία και εκπόνησε τη ρυμοτομική μελέτη της πόλης. Έζησε πολλά χρόνια στην Αθήνα. Τον Ιππόδαμο αναφέρουν στα έργα τους οι Αριστοτέλης, Στοβαίος, Στράβων, Ησύχιος, Φώτιος και Θεανώ. Ο Φώτιος και ο Ησύχιος τον μνημονεύουν ως μετεωρολόγο. Η Θεανώ η Θουρία του αφιέρωσε το βιβλίο της «Περί Αρετής». Το έργο του Ιππόδαμου περιλαμβάνει την «Πολεοδομική Μελέτη Πειραιώς», την «Ιπποδάμειο Αγορά Πειραιώς», τη «Ρυμοτομική Μελέτη των Θουρίων» και την «Πολεοδομική Μελέτη της Ρόδου».

Η «Πολεοδομική Μελέτη Πειραιώς» αποτέλεσε πρότυπο για όλες τις πόλεις της κλασικής εποχής. Κατασκευάστηκαν «γειτονιές», μικρές ομάδες σπιτιών σε οικόπεδα 240 τ.μ. για κάθε σπίτι. Τα σπίτια έγιναν σε σειρά με μεσοτοιχία και προσανατολισμό προς Νότο. Όπως έδειξαν οι ανακαφές ήταν κατοικίες για τους ελεύθερους πολίτες. Κάθε σπίτι ήταν διώροφη μονοκατοικία με κα-

θημερινό, κουζίνα, ξενώνα και αυλή. Σώζεται η περιγραφή του Αριστοτέλη: «Ιππόδαμος εύρε την των πόλεων διαίρεσιν και τον Πειραιά κατέτεμε».

Η Ιπποδάμειος αγορά κατασκευάστηκε μεταξύ του λόφου της Μουνηχίας (της σημερινής Καστέλλας) και της βόρειας πλευράς του λιμένα Ζέας. Το 1882 βρέθηκε μεγάλη επιγραφή: «Συγγραφή Υποχρεώσεων της εν Ζέα Σκευοθήκης του Φίλωνος», που αναφέρει τη θέση της Ιπποδαμείου αγοράς. Στην αγορά αυτή έφθαναν τα εμπορεύματα από το εξωτερικό, αφού πληρωνόταν «τέλος εκτελωνισμού» ίσο με το 1/50 της αξίας τους.

Η «Ρυμοτομική Μελέτη της πό-

Της
κ. ΜΑΡΙΝΑΣ ΚΑΡΑΒΑ-ΓΑΛΑΝΗ
Φιλολόγου - Λυκειάρχου

λης των Θουρίων» στην κάτω Ιταλία έγινε το 444 π.Χ. Η «πολεοδομική Μελέτη της Ρόδου» έγινε το 408 π.Χ. Ο Στράβων αναφέρει τη Ρόδο: «Η δε νυν πόλις εκτίσθη κατά τα Πελοποννησιακά υπό του αυτού αρχιτέκτονος, ως βάσιν, υφ' ου και ο Πειραιεύς».

Το σύστημα ρυμοτομίας του Ιππόδαμου εφαρμόστηκε αργότερα και σε άλλες πόλεις, όπως απέδειξαν ανακαφές στην Κασσώπη, Όλυνθο και Αλεξάνδρεια. Το σύστημα αυτό βασιζόταν στη χάραξη παράλληλων δρόμων, που τέμνονται κάθετα, ώστε να δημιουργούνται οικοδομικά τετράγωνα και κανονικές πλατείες και ονομάστηκε «Ιπποδάμειος νέμεισις». Τα οικοδομικά τετράγωνα είχαν χαραχθεί με ακρίβεια και χωρίστηκαν σε οικόπεδα ίσου εμβαδού. Οι δρόμοι ήταν ευθύγραμμοι και ευρείς και οι πλατείες ευρύχωρες. Οι θέσεις των διοικητικών κτηρίων, των ναών και των κατοικιών ήταν καθορισμένες με ακρίβεια. Για να εξασφαλίσει την υγιεινή

λειτουργία των πόλεων ο Ιππόδαμος σχεδίαζε την υδροδότησή τους, φρόντιζε να εφοδιάζονται με άφθονο νερό και τις προσανατόλιζε έτσι ώστε οι κατοικίες να έχουν ήλιο το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι. Πρόβλεψε κλίσεις στους δρόμους για την απομάκρυνση των νερών της βροχής. Τοποθετούσε τους ναούς και τα δημόσια κτήρια σε περιβλεπτες και σχυρές θέσεις, ώστε να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και να εξασφαλίζεται η άμυνά τους.

Κατά τον Ιππόδαμο, η ιδανική πόλη πρέπει να έχει 10.000 άνδρες κατοίκους, που με τον ανάλογο αριθμό γυναικών, παιδιών, δούλων και ξένων θα φτάνει τους 50.000 κατοίκους. Μελετώντας τα προβλήματα λειτουργίας των πόλεων διαπίστωσε ότι ήταν συνδεδεμένα με το πολιτειακό σύστημα διοίκησης. Χώρισε τους πολίτες σε τρεις τάξεις: γεωργούς, τεχνίτες και πολεμιστές. Διαίρεσε τη γη σε τρεις μορφές ιδιοκτησίας: ιερή, δημόσια και ιδιωτική. Όλοι οι άρχοντες της πόλης θα πρέπει να είναι εκλεγμένοι. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι ο Ιππόδαμος: «... πρώτος των μη πολιτευομένων επεχείρησε να εἴη τι περί της ἀρίστης πολιτείας, διαιρέσας τὴν μὴρίανδρον τῶ πλήθει πόλιν εἰς τρία μέρη, ἴητοι τὸ περιλαμβάνον τοὺς τεχνίτας, τὸ τοὺς γεωργοὺς καὶ τὸ προπολεμούν καὶ τὰ ὄπλα ἔχον. Τὴν χώραν εἰς τὴν ἱεράν, τὴν δημοσίαν καὶ τὴν ἰδίαν...».

Αν και δεν ασχολήθηκε με την πολιτική, ο Ιππόδαμος μελέτησε τα πολιτειακά προβλήματα. Του αποδίδονται τα συγγράμματα: «Περί Πολιτείας» και «Περί Ευδαιμονίας». Και από τα δύο σώζονται αποσπάσματα στο έργο του Στοβαίου. Το έργο του «Πυθαγορίζουσαι Θεωρίαι» σχολίασε και κατέκρινε ότι είναι ουτοπικό ο Αριστοτέλης.

Ο τίτλος του έργου ενισχύει την άποψη των Πυθαγορείων, ότι ο Ιππόδαμος ήταν οπαδός τους.

Η οικία των Διονυσιαστών στη θύση του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά

Αρχές Απριλίου του 1884, στο κέντρο του σημερινού Πειραιά, ένα μεγάλο επικλινές γήπεδο ανασκάφθηκε για τη θεμελίωση του Δημοτικού Θεάτρου, σε χώρο που σύμφωνα με το πρώτο σχέδιο της πόλης ήταν προορισμένος για να χτιστεί το Δημαρχείο.

Εκεί, στο ΒΔ τμήμα της πλατείας των Τεσσάρων Καταστημάτων, (αργότερα πλατείας Κοραή), που μέχρι τότε φύτευαν μαργαρίτες και αγριόχορτα, ξεκίνησε ο **Ιάκωβος Δραγάσης** την έρευνα, οπότε «*υπό τα πρώτα της σκαπάνης κτυπήματα*»¹ παρουσιάστηκαν βάσεις τοιχοποιίας που διακλαδίζονταν προς διάφορες κατευθύνσεις, δείγμα ύπαρξης συμπλέγματος οικοδομής με τελικές διαστάσεις 23 μ. πλάτος και 40 μ. μήκος². Στα χώματα μεταξύ των τοίχων βρέθηκαν σύντομα «*τρεις ενεπίγραφοι λίθοι*», το περιεχόμενο των οποίων ταύτισε τα ερείπια με την οικία των Διονυσιαστών.

Στον αρχαίο κόσμο - και στον Πειραιά - είχαν δημιουργηθεί αρκετές κοινωνικές - πολιτικές - θρησκευτικές - επαγγελματικές ενώσεις, αντίστοιχες ή παρόμοιες με τις σημερινές. Ελεύθεροι πολίτες ήταν οργανωμένοι σε αδελφότητες, συνδέσμους, λέσχες, ομάδες γύρω από κοινή λατρεία, με διάφορες ονομασίες³ όπως *Θίασοι* (θίασος: το αθροιζόμενον πλήθος επί τελετή και τιμή θεών - Αρποκρατίων), το μέλος θιασώτης, *Ωργεῶνες* (ωργεῶν - ὄνος: ο από κάθε δήμον Αττικής εκλεγόμενος πολίτης, ο οποίος ετέλει θυσίας υπέρ των συμφυλετών (και συνδημοτών) του⁴ («*Ωργεῶνες δε εἰσὶν οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἠρώων συνιόντες - Αρποκρατίων*»), Έρανοι (έρανοι δε εἰσὶν οἱ ἀπὸ των συμβαλλομένων συναγωγῶν, ἀπὸ του συνεράν και συμφέρειν ἕκαστον - Αθήναιοι), Σύσσιτοι κ.α., με πρόεδρο, γραμματέα, ταμία, μέλη, εσωτερικό κανονισμό, μηνιαίες συνδρομές, δωρεές κλπ.

Γνωστοί πειραιϊκοί θίασοι ήταν αυτοί των Σωτηριαστών, Ηπειρωτών, Διονυσιαστών, Ασκληπιαστών, Ηρακλέους, Μητρός των θεῶν, Ποσειδωνιαστών κ.α. καθώς και πολλών ξενικών, όπως των Σαραπιστών, Βενδιδέων, Ευπορίας, Βελήλας, Αδώνιδος...

Από τις εξέχουσες τοπικές εορτές ήταν και τα «*Πείραια*», τα εν Πειραιεί Διονύσια, ενταγμένα στα Μικρά Διονύσια, στα κατά κώμας. Τελούνταν προς τιμήν του Διονύσου από τις 8 έως τις 11 του μηνός Ποσειδεῶνος (μέσα Δεκεμβρίου) με τη συμβολή του Δήμου, του κοινού των εν Πειραιεί Διονυσιαστών και των Τεχνιτών Διονύσου, που ήταν μάλλον το καλλιτεχνικό τμήμα τους. Η εορτή περιελάμβανε: πομπή μέσα από τους

Μία ενδιαφέρουσα αναδρομή
του κ. ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΖΟΝΙΚΟΛΑΧΗ

δρόμους της πόλης, θυσία ταύρου ή βοδιού στο βωμό του θεού, ύμνους, οινοποσία μέχρι μέθης, λαϊκό πανηγύρι με πειράγματα άσεμνα, θεατρικές παραστάσεις με δραματικούς και κωμικούς αγώνες...

Το κτήριο των Διονυσιαστών συνόρευε με ιδιωτική κατοικία που σχημάτιζε γωνία πεζοδρομίου πίσω προς την οδό Κολοκοτρώνη, και με οδό πλάτους 14-16 μέτρων με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ. Επεκτεινόταν και κάτω από τη λεωφόρο Γεωργίου Α', τότε Αθηνάς. Βρέθηκαν δωμάτια, διάδρομοι, στοές, δεξαμενές, κίνες, βωμός κ.α.

Η ανασκαφή συνεχίστηκε και κατά το μήνα Μάιο. Οι εφημερίδες της εποχής («*Σφαίρα*») κατέγραφαν την πορεία της και σχολίαζαν τα είδη των ευρημάτων. Η εφημερίδα «*Πρόνοια*» μάλιστα έγραψε (23-6-1884) ότι «*η παρ ημίν αρχαιολογική σοφία*» θεώρησε «*τα ένδοξα ερείπια*» πως ανήκαν

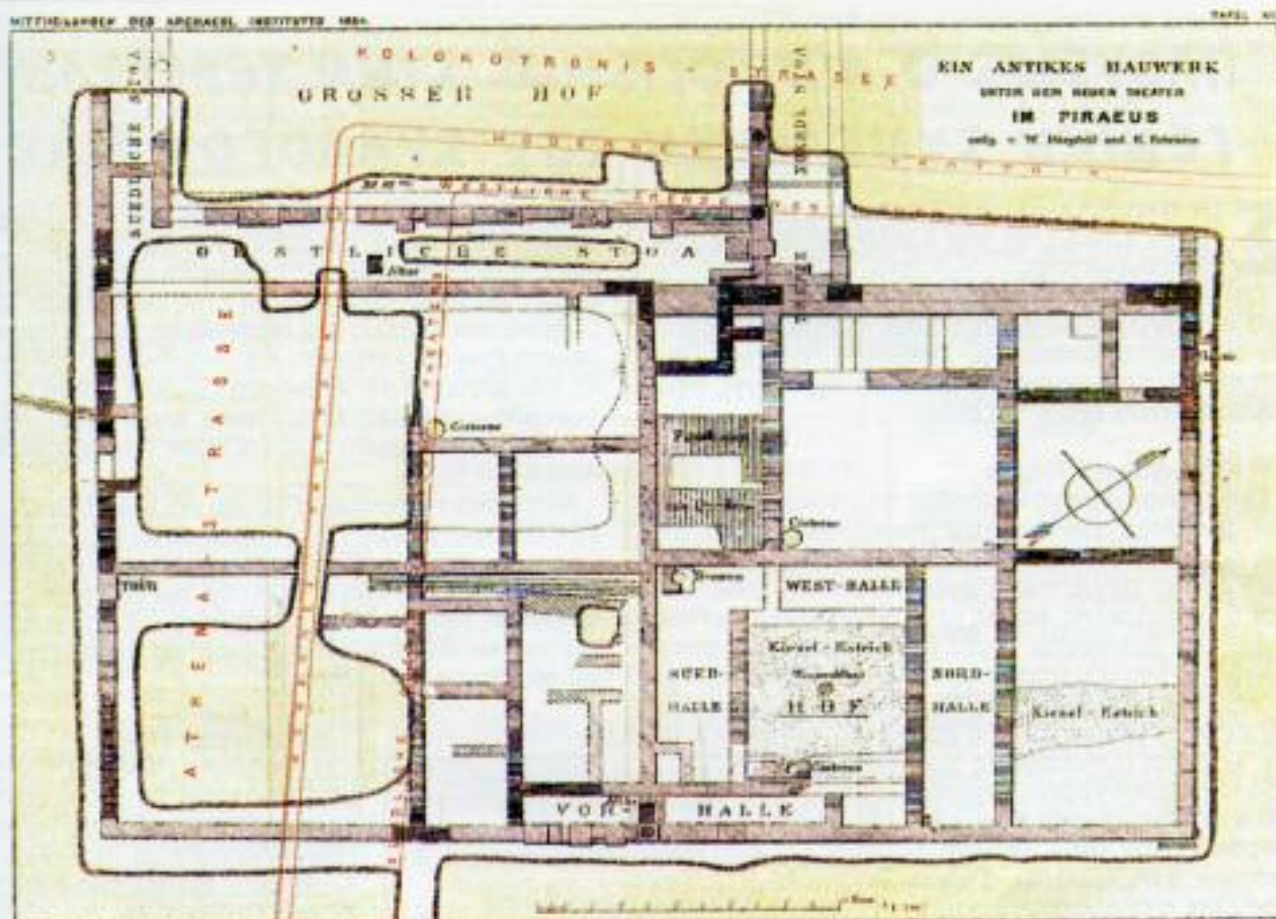
σε ναό, σε λουτρόνα, ή «*στοάν αφοδευτήριον*», ναύσταθμον και ενδιαίτημα θυγατέρων της Αφροδίτης».

Τελικά ο θεμέλιος λίθος για την ανέγερση του Δημοτικού Θεάτρου τέθηκε στις 24 Ιουνίου 1884⁵. Τα αρχαία καταπλακώθηκαν⁶. Ο Ι. Δραγάσης δημοσίευσε σε άρθρο του με ημερομηνία 7-5-1884 στην εφημερίδα *Αρχαιολογική* τις τρεις προαναφερθείσες επιγραφικές στήλες.

• **Α.** Στήλη από φαιό λίθο με αέτωμα και ακρωτήρια. Σπασμένη στο πλάι από τον 20ο στίχο και εξής, είχε πέσει μπροστά από το πώρινο βάθρο της. Ύψος ενός μέτρου, πλάτος 0,69, πάχος 0,20. Περιέχει δύο ψηφίσματα. Το πρώτο τιμά τον ευεργέτη του θιάσου Διονύσιο Αγαθοκλέους Μαραθῶνιο (σε συντομία Δ.Α.Μ.).

«*ΕΡΑ ΔΙΟΝΥΣΟΥ. Αγαθή τύχη Ωργεῶνες*». Ακολουθούν 15 ονόματα μελών με το πατρώνυμο και τον τόπο καταγωγής τους με αρχικό αυτό του Δ.Α.Μ. Οι Διονυσιαστές αποφάσισαν. Ο Σόλων Ερμιόγηνους Χολαργεύς είπε: επειδή ο Δ.Α.Μ. έγινε ταμίας από τους Διονυσιαστές εδώ και πολλά χρόνια και έλαβε απ' αυτούς την ιερωσύνη του Διονύσου και κατασκεύασε και διακόσμησε το ναό του θεού με πολλά αναθήματα και σ' αυτά ξόδεψε «*ουκ ολίγον πλήθος αργυρίου*» και κατέθεσε στο κοινό χίλιες δραχμές για να παίρνουν από τις προσόδους τους και να θυσιάζουν στο θεό κάθε μήνα «*κατά τα πάτρια*», κατασκεύασε δε για τους Διονυσιαστές για να έχουν... χρυσώματα και αργυρώματα και όλη την υπόλοιπη χορηγία που χρειάζεται στα ιερά και τόπον για να συγκεντρώνονται σε αυτόν κάθε μήνα για να συμμετέχουν στις τελετουργίες. Αποφάσισαν οι Ωργεῶνες να επαινέσουν τον Δ.Α.Μ. και να τον στεφανώσουν με στέφανο κισσού «*κατά τον νόμον της αρετής ένεκεν αγαθοεργίας και ευνοίας*»... και να αντιγράψουν το

Κάτοψη του αρχαίου οικοδομήματος των Διονυσιαστών στη θέση του Δημοτικού Θεάτρου

ψηφίσμα σε λίθινη στήλη και να τη στήσουν κοντά στο ναό του θεού. Τη δαπάνη της αναγραφής και την ανάθεση της στήλης να πληρώσει ο ταμίας.

Αυτά είπε ο Σόλων.

Το δεύτερο επίγραμμα αρχίζει από τον 34ο στίχο. Οι Διονυσιαστές αποφάσισαν επειδή ο Σόλων Ερμολόγος Χολαργεύς έγινε ταμίας και φρόντισε να επαυξηθούν οι πρόσοδοι... Οι υπόλοιπες λέξεις που σώθηκαν βγάζουν ελλειπές νόημα.

• Β. Λευκός λίθος σπασμένος σε τέσσερα κομμάτια. Τα δύο είχαν περιέλθει στην κατοχή κάποιου Καραπάνου (γνωστού στην πειραική κοινωνία της εποχής) που τα παρέδωσε στο Δημοτικό Μουσείο. Με αέτωμα (ύψος 0,90, πλάτος 0,34, πάχος 0,09).

ΘΕΟΙ. Αναφέρεται στο μετά τον θάνατο του Δ.Α.Μ. διάστημα.

Επαναλαμβάνει τις ευεργεσίες του προς τους Διονυσιαστές. Επίσης το ότι έδωσε 500 αργυρές δραχμές από τις οποίες «κατεσκευάσατο το άγαλμα του Διονύ-

σου τας Ωργεώσιν». Έτσι οι τιμές, κατά τη συνήθεια, μεταβιβάζονται στο γιο του Αγαθοκλή Διονυσίου Μαραθώνιο και στον αδελφό αυτού Διονύσιο Διονυσίου Μαραθώνιο και αποφασίζεται να καταγραφεί στο ψηφίσμα «εν στήλη λιθινή και στήσαι παρά τον νεώ του θεού, το δε γενόμενον ανάλωμα εις την στήλην και την ανάθεισιν μερίσαι τον ταμίαν. Ταύτα Σόλων ειπεν».

• Γ. Πλάκα, ύψους 0,24, πλάτους 0,46, πάχους 0,06. Εξάστιχο επίγραμμα του κτήτορα του ναού Δ.Α.Μ. (πρόκειται για παρεκκλήσιο μέσα στον οίκο των Διονυσιαστών;) και δωρητή του αγάλματος του θεού ώστε να σώζει την οικογένεια, τους συγγενείς του και όλο τον θίασο.

«Τον δε νεώ σοι, άναξ, Διονύσιος είσατο τήδε / και τέμενος θυόεν και ξόαν' είκελά σοι / και πάντ' ου πλούτον κρίνας πολυάργυρον αύξην / εν δόμω, ως το σέβειν, Βάκχε, τα σοι νόμιμα. / Ανθ' ων, ω Δίονυσ', ων ήλαος, οίκον αμ' αυτού / και γενεήν σώζεις πάντα τε σον θίασον».

Οι επιγραφές ανήκουν στους Μακεδονικούς χρόνους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ι. Μελετόπουλος, Πειραιά, σελ. 91.
- 2) Εφημερίς Αρχαιολογική του 1884, Ι.Χ. Δραγάσης, 1885, σελ. 39
- 3) Klaus - Valtin Von Eicksedt, Beiträge zur Topographie des Antiken Piräus, 1991, σελ. 156
- 4) Ιωάννης Μελάς, Ιστορία της πόλεως Πειραιώς, 1989, τόμος Γ, σελ. 340 κ.ε.
- 5) Π. Αναμίτης, Λεξικό, Νικόδημος, 1973, σελ. 563.
- 6) Νίκος Αξαρλής, Το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, 2001, σελ. 43.
- 7) Σχεδιάγραμμα στο βιβλίο των Ernst Guhl -Wilhelm Koner «Leken der Griechen und Romer» Berlin, 1893, σελ. 197, σχ. 203. Αναλυτικά άρθρα στο Mittheilungen des Deut shen Archaeologischen Institutes in Athen, 1884. Άρθρο του Wilh. Doerpfeld, Ein antikes Bauwerk im Piräus, σελ. 279-287 και του Ulrich Koehler, Die Genossenschaft der Dionysiasien in Piräus, σελ. 288-298. (Το σχεδιάγραμμα στον πίνακα XIII και προβολές ευρημάτων με τον χάρτη της θέσης στον πίνακα XIV).

ΠΛΟΥΣΙΟΣ Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

ΣΤΑ τέλη Απριλίου 2002 πραγματοποιήθηκε η Γενική Συνέλευση του Συλλόγου μας, με μεγάλη συμμετοχή.

Στη Συνέλευση παρουσιάστηκαν από τον πρόεδρο κ. **Γιάννη Πολυχρονόπουλο**, οι πρωτοβουλίες και οι δραστηριότητες του Συλλόγου, για την προώθηση των αρχαιολογικών θεμάτων της πόλης, που αναλυτικότερα έχουν ως εξής:

• Αρχαιολογικό Πάρκο

Όπως είναι γνωστό η είσοδος της πόλης μας από την οδό 34ου Συντάγματος ταυτίζεται σχεδόν με την αρχαία. Τα Μακρά Τείχη συνδέονται με το χερσαίο βόρειο τμήμα του Τείχους, το οποίο κατασκεύασε ο Θεμιστοκλής, και τις κεντρικές πύλες του Πειραιά, που βρίσκονται η μία (Αστικός Πυλών) στον χώρο που περικλείεται σήμερα από τους δρόμους Πύλης, Ομηρίδη Σκυλίτση, Κολοκοτρώνη και η άλλη

(Διαμέσου Πύλη) στην οδό Ζαννή. Όλες οι προσπάθειές μας, εδώ και μερικά χρόνια, αποσκοπούν στη δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου στην περιοχή εκτάσεως 9 στρεμμάτων. Στόχος μας είναι η ανάδειξη και η προστασία των μνημείων αλλά και η δημιουργία ενός χρηστικού χώρου με πράσινο για τους συμπολίτες μας. Οι συντονισμένες ενέργειές μας είχαν ως αποτέλεσμα να ενταχθεί το Αρχαιολογικό Πάρκο στο έργο της νέας λεωφόρου Ν. Φαλήρου - Δραπετσώνας - Σχιστού. Το ΥΠΕΧΩΔΕ προχώρησε στις σχετικές μελέτες και δέσμευσε ποσό 4,5 δις για τις σχετικές απαλλοτριώσεις.

Δυστυχώς, το έργο έχει βαλτώσει μετά τις γνωστές ενέργειες του Δήμου και της Νομαρχίας που είχαν ως αποτέλεσμα τη διακοπή των εργασιών της λεωφόρου Ν. Φαλήρου - Δραπετσώνας - Σχιστού. Όμως παρά ταύτα οι προσπάθειές μας θα συνεχιστούν μέχρις ότου το Αρχαιολογικό Πάρκο Πειραιά γίνει πραγματικότητα. Προς τούτο επιδιώξαμε και πετύχαμε τελικά την απαλλοτρίωση του νυχτερινού κέντρου «Βαρελάδικο». Η δεύτερη και τελευταία δόση της απαλλοτρίωσης ύψους 80 εκατομμυρίων δρχ. περίπου έχει κατατεθεί αλλά ο δικαιούχος δεν ανέλαβε ακόμη αυτό το ποσό διότι προσπαθεί με νομικίστικα τερτίπια να καθυστερήσει όσο γίνεται περισσότερο για να κλείσει η χειμερινή σαιζόν.

Επίσης κατορθώσαμε μετά από πολλές προσπάθειες να ληφθεί απόφαση κατεδάφισης του κτηρίου της Αντιφθισικής επί των οδών Διστόμου και 34ου Συντάγματος.

• Κονώνειο Τείχος Πειραικής

Για το Κονώνειο Τείχος της Πειραικής η Εφορεία

μας έχει καταβάλει προσπάθειες και ο Σύλλογός μας συμμετέχει με ενέργειές του για την αναστήλωση του Τείχους μέχρις ενός ορισμένου ύψους και ακόμη για την ανακατασκευή ενός ολόκληρου προμαχώνα του Τείχους στη θέση «Σκαφάκι». Η σχετική μελέτη έχει ολοκληρωθεί και αναμένουμε την ένταξη του έργου στο Γ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Οι σχετικές ενέργειες έχουν γίνει τόσο προς το Υπουργείο Πολιτισμού όσο και προς την Περιφέρεια Αττικής.

Κάτω από το Κονώνειο Τείχος και καθ' όλο το μήκος του προτείναμε να κατασκευαστεί ένας διάδρομος περπάτου πλάτους περίπου 1,5 μ. Η μελέτη αποτύπωσης είναι ήδη έτοιμη από τον καθηγητή κ. **Αναστάσιο Πορτελιάνο** και αναμένουμε να υλοποιηθεί από το ΥΠΕΧΩΔΕ συγχρόνως με την αναστήλωση του Κονωνείου Τείχους.

• Ηετώνεια Πύλη

Η Ηετώνεια Πύλη, το γνωστό μας Καστράκι στη Δραπετσώνα, είναι η απόληξη του Τείχους που προστατεύει το λιμάνι - Κάνθαρο - Ξεκινώντας από τον Αστικό Πυλώνα. Με την ευγενή χορηγία του **ΟΛΠ ΑΕ** και του προέδρου μας κ. **Πολυχρονόπουλου** ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αναστήλωσης. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν την 1η Οκτωβρίου 2001 και συνδυάστηκαν με μία μεγάλη συναυλία του **Μ. Θεοδωράκη**, πολλών άλλων συνθετών και τραγουδι-

στών αλλά και με τη συμμετοχή της χορωδίας του *Πειραικού Συνδέσμου*. Επίσης τυπώνεται ήδη ένα πόνημα του κ. **Γ. Σταϊνχάουερ** για την Ηετώνεια Πύλη και την αναστήλωση αυτής. Ελπίζουμε ότι σύντομα θα είμαστε σε θέση να διοργανώσουμε ειδική εκδήλωση για την παρουσίαση αυτού του βιβλίου.

• Αρχαιολογικά ευρήματα Πλατείας Τερψιθέας

Μεταξύ των οδών Καραϊσκού, Σκουζέ και Περικλέους αποκαλύφθηκε τμήμα του Ιπποδάμειου ιστού της αρχαίας πόλης με συλλεκτήριο αποχετευτικό αγωγό που τροφοδοτείται από μικρότερους αγωγούς, με σύστημα δεξαμενών και πηγάδια για την ύδρευση της πόλης. Όπως υποστηρίζουν οι αρχαιολόγοι μας πρόκειται για το μοναδικό οικοδομικό τετράγωνο που διασώθηκε από τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης του Πειραιά από τον **Ιππόδαμο**, τον «πατέρα» της πολεοδομίας. Ο Σύλλογός μας αντιπάχθηκε στην καταστροφή που επιχειρήθηκε με την ανέγερση του *Ραλλείου Γυμνασίου* στο οικοδομικό αυτό τετράγωνο και αντιπρότεινε εναλλακτικές λύσεις μεγαλύτερων χώρων για την ανέγερση του Γυμνασίου και του Λυκείου της *Ραλλείου* αλ-

**Πρωτοβουλίες
και δραστηριότητες
για την προώθηση
των αρχαιολογικών
θεμάτων της πόλης μας.
Η αναστήλωση της
Ηετώνειας Πύλης**

λά και χώρων για τις απαραίτητες αθλητικές εγκαταστάσεις. Ελπίζουμε ότι με τις προσπάθειες του Συλλόγου μας, της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, των περιοίκων και των κοινωνικών και πολιτιστικών φορέων της πόλης μας θα διασωθούν τα μοναδικά αρχαιολογικά ευρήματα της πλατείας Τερψιθέας. Προς το παρόν αναμένουμε την οριστική απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας μετά την προσωρινή αναστολή των εργασιών που είχε αποφασιστεί πρωτοδίκως.

• Ελληνιστικό Θέατρο

Με πρωτοβουλία της Β' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων αλλά και με την συμπαράσταση του Συλλόγου μας και του βουλευτή κ. Π. Φασούλα προσπαθήσαμε να εντάξουμε στα λεγόμενα «Ολυμπιακά Έργα» την αποκατάσταση του Ελληνιστικού Θεάτρου που βρίσκεται στον κήπο του Αρχαιολογικού Μουσείου.

Συγχρόνως προτάθηκε η κατασκευή στοάς προς την πλευρά της οδού Νεωσοίκων, όπου θα μπορούν να εκτεθούν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία λόγω έλλειψης κατάλληλου εκθεσιακού χώρου παραμένουν αποθηκευμένα. Η Υπηρεσία Αναστήλωσης του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ολοκληρώσει την αποτύπωση και ήδη προχωρεί η μελέτη αναστήλωσης. Στόχος είναι να τελειώσουν τα έργα πριν το 2004, ώστε κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας να διοργανωθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις στο Ελληνιστικό Θέατρο.

• Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας και Πειραιά

Έχουμε κάνει ενέργειες προς το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Υπουργείο Πολιτισμού και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και ζητάμε την ένταξη των Αρχαιολογικών

χώρων Πειραιά στην *Ανώνυμη Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας*. Επιμένουμε στην πρότασή μας αυτή διότι πιστεύουμε ότι με την ένταξη αυτή εξασφαλίζεται η υλοποίηση όλων των σχεδίων μας για την προστασία και ανάδειξη των αρχαιολογικών μνημείων της πόλης μας.

• Αγγλική βιντεοταινία

Ο Σύλλογός μας παρήγαγε και στα αγγλικά τη βιντεοταινία «Πειραιάς, το Αρχαιολογικό Μουσείο και η ιστορία της αρχαίας πόλης». Ήδη η βιντεοταινία αυτή διατίθεται από το Αρχαιολογικό Μουσείο.

• Κλιματισμός Αρχαιολογικού Μουσείου

Με ενέργειες του προέδρου μας κ. Πολυχρονόπουλου ο κ. Λιβανός, μηχανολόγος ειδικός σε θέματα κλιματισμού, ιδιοκτήτης μεγάλης εταιρείας στην πόλη μας, επισκέφθηκε το Μουσείο και εκπόνησε πλήρη μελέτη για την εγκατάσταση μηχανολογικού εξοπλισμού για ψύξη και θέρμανση σε όλους τους χώρους του Αρχαιολογικού Μουσείου. Ήδη καταβάλλονται προσπάθειες για ανεύρεση χορηγού.

Το Διοικητικό Συμβούλιο και όλα τα μέλη μας θα καταβάλουμε και μέσα στο 2002 ακόμα με-

γαλύτερες προσπάθειες και θα αξιοποιήσουμε κάθε ευκαιρία προκειμένου να υλοποιηθούν όλα τα οράματά μας για την προστασία και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της πόλης μας προς όφελος όλων των συμπολιτών μας.

Επίσης θα προγραμματίσουμε και μια σειρά εκδηλώσεων, οι οποίες θα φέρουν τους συμπολίτες μας πιο κοντά στα αρχαία μνημεία της πόλης μας, ώστε να κατανοήσουν την σημασία τους στην πολιτιστική αναγέννηση που ο Πειραιάς και η ευρύτερη περιοχή έχουν ανάγκη.

Το Αρχαιολογικό Πάρκο, το Κονώνειο Τείχος της Πειραιϊκής, η αποκατάσταση του Ελληνιστικού Θεάτρου της Ζέας και τα τελευταία ευρήματα στην πλατεία Τερψιθέας στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Συλλόγου μας

Ζωγραφική με το στόμα από τον Τριαντάφυλλο Ηλιάδη

**Καλά Χριστούγεννα
Ευτυχισμένο
και δημιουργικό το 2003**

Όμορφα Χριστούγεννα με δώρα και ευχές...

από τα ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ HOME STORES!

Πολύχρωμα στολίδια σε δρόμους και βιτρίνες, άνθρωποι χαρούμενοι, βλίμματα γεμάτα αγάπη... Και πάνω απ' όλα... αμύσσηρα σπιτού! Υποδεχτείτε τα Χριστούγεννα σπίτι σας εορταστικά και παραμυθιμένα! Τα καταστήματα ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ HOME STORES έχουν για εσάς τις καλύτερες προτάσεις: στολίδια σε υπέροχα σχέδια και σχήματα, λαμπιόνια, κεραμικά, γυρλόγτες και χιλιάδες ιδέες για πρωτότυπα δώρα... Γιατί ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ HOME STORES σημαίνει... τα πάντα και για το χριστουγεννιάτικο σπίτι σας!

ανδρεάδης
HOME STORES

Τα πάντα για το σπίτι σας!

www.andreadis.com

ΑΘΗΝΑ: Εξαρχοπούλου 3 & Μιρσινάκου, Τηλ.: 210-3310962 • ΑΙΓΑΛΕΩ: Σιμόν 28, Τηλ.: 210-5914790 • ΓΥΦΘΑΑ: Μεσσή 43, Τηλ.: 210-9681377 • ΚΑΛΛΙΘΕΑ: Σκρά 57 & Σοφοπούλου, Τηλ.: 210-9593106 • ΚΥΘΕΣΗ: Κυρής & Ζακύνου 20, Τηλ.: 210-8213366 • ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ: Δημητροπούλου 54-56, Τηλ.: 210-4971950 • ΜΟΣΧΑΤΟ: Θεσσαλονίκης 12, Τηλ.: 210-4836233 • Π. ΦΑΛΗΡΟ: Αγ. Αλεξάνδρου & Αρκαρίας 6, Τηλ.: 210-9888581 • ΠΕΡΑΣ: Ηράκλει Πόλυκερίου 16, Τηλ.: 210-4133488 • ΧΑΛΑΝΔΡΙ: Αγ. Παρασκευής 70, Τηλ.: 210-6801364 • ΝΕΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ FURNITURE: Αρκαρίας 15 & Πρωσίας ΒΑ, Πόσειο Φάληρο, Τηλ.: 210-9880890. Σίγουρα κοντά σας με νέο κατάστημα.